DOMSTOLENS DOM (Femte Afdeling)
11. juli 1989 *

I sag 246/86,

S. C. Belasco, Compagnie générale des Asphaltes SA, Antwerpse Teer- en Asphaltbedrijf NV, De Boer en Co. NV, Kempisch Asphaltbedrijf NV, Limburgse Asphaltfabrieken PVBA, Lummerzheim en CO. NV, Vlaams Asphaltbedrijf Huyghe en Co. PVBA, ved advokaterne André De Bluts, Georges Vandersanden og Lucette Defalque, Bruxelles, og med valgt adresse i Luxembourg hos advokat Biver, 8, rue Zithe,

sagsøgere,

mod

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber, ved Claire Durand, Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtiget, og med valgt adresse i Luxembourg hos G. Kremlis, Kommissionens Juridiske Tjeneste, Wagner-centret, Kirchberg,

sagsøgt,

støttet af

advokat Guido Aerts, kurator i konkursboet efter société usines Pol Madou NV, ved advokat Michel Waelbroeck, Bruxelles, om med valgt adresse i Luxembourg hos advokat Ernest Arendt, 4, avenue Marie-Thérèse,

intervenient,

hvori der principielt er nedlagt påstand om, at Kommissionens beslutning af 10. juli 1986 om en procedure i henhold til EØF-Traktatens artikel 85 (IV/31.371)

* Processprog: fransk.

(EFT L 232, s. 15) annulleres, subsidiært om, at de sagsøgerne pålagte bøder ophæves eller i det mindste nedsættes,

har

DOMSTOLEN (Femte Afdeling),

sammensat af afdelingsformanden R. Joliet, dommerne Sir Gordon Slynn, J. C. Moitinho de Almeida, G. C. Rodríguez Iglesias og M. Zuleeg,

generaladvokat: J. Mischo
justitssekretær: assisterende justitssekretær J. A. Pompe

på grundlag af retsmøderapporten som ændret efter de mundtlige forhandlinger den 21. april 1988 og den 14. februar 1989,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmøderne den 5. maj 1988 og den 28. februar 1989,

afsagt følgende

Dom

1 Ved stævning, indgivet til Domstolens Justitskontor den 23. september 1986, har Société coopérative des asphalteurs belges (herefter benævnt »Belasco«), Compagnie générale des Asphaltes SA (herefter benævnt »Asphaltco«), Antwerpse Teer- en Asphaltbedrijf NV (herefter benævnt »ATAB«), De Boer en Co. NV (herefter benævnt »De Boer«), Kempisch Asphaltbedrijf NV (herefter benævnt »KAB«), Limburgse Asphaltfabrieken PVBA (herefter benævnt »LAF«), Lummerzheim en Co. NV (herefter benævnt »Lummerzheim«) og Vlaams Asphaltbedrijf Huyghe en Co. PVBA (herefter benævnt »Huyghe«) i medfør af EØF-Traktatens artikel 173, stk. 2, anlagt sag principalt med påstand om, at Kommissionens beslutning 86/399 af 10. juli 1986 (IV/31. 371, EFT L 232, s. 15), hvori Kommissionen fastslog, at de nævnte virksomheder havde overtrådt bestemmelserne i EØF-Traktatens artikel 85, annulleres, og subsidiært om, at de bøder, de er blevet pålagt i beslutningen, ophæves eller i det mindste nedsættes.

2 Belasco er et kooperativ, der blev stiftet i 1955 med en række belgiske producenter af asfaltpap som medlemmer. De andre sagsøgere i sagen er medlemmer af dette kooperativ, hvis hovedaktivitet er at medvirke til udarbejdelse af standarder for Institut belge de normalisation (herefter benævnt »IBN-standarderne«).

3 Belascos medlemmer har indgået en overenskomst, der trådte i kraft den 1. januar 1978, og som i hovedsagen gik ud på følgende: fastsættelse af mindstepriser og salgsbetingelser for samtlige leverancer af asfaltpap i Belgien, fastlæggelse af kvoter til fordeling af det enkelte medlems markedsandel, iværksættelse af kollektive reklamekampagner, undersøgelse og fremme af standardiserings- og rationaliseringsforanstaltninger for produktion og forhandling og forbud mod at give kunderne gaver og mod at sælge med tab. Denne overenskomst trådte i stedet for en aftale fra slutningen af 1966, der havde et lignende indhold.

4 I overenskomsten var der desuden truffet beskyttelsesforanstaltninger mod konkurrence fra udenlandske virksomheder, nye virksomheder eller nye substitutionsprodukter. Medlemmerne af Belasco forpligtede sig i øvrigt ved overenskomsten til at medvirke til overtagelse af alle produktionsanlæg for de omhandlede produkter i tilfælde af en virksomheds konkurs eller anden kreditorforfølgning og til ikke at afhænde eller udleje anlæg til produktion af de omhandlede produkter. Overholdelsen af de aftalte priser, kvoter og rabatter blev kontrolleret af en regnskabsekspert, og der var fastsat forskellige sanktioner for overtrædelse af overenskomsten eller medlemmernes generalforsamlings vedtagelser. Medlemsvirksomhederne var ved overtrædelser forpligtet til til en fælles fond at indbetale et fast beløb. I tilfælde af manglende indbetaling blev dette beløb fradraget i den sikkerhed, som alle medlemmer havde indbetalt kontant til Belasco.

5 Denne overenskomst blev gennemført i henhold til vedtagelser på Belascos generalforsamling og suppleret med to aftaler fra maj og oktober 1978 mellem medlemmer og ikke-medlemmer af Belasco, i henhold til hvilke der skulle ske en samordnet nedsættelse af rabatterne til kunderne.

6 De produkter, der var omfattet af overenskomsten og de nævnte supplerende aftaler, var dels »Belasco«-produkter, herunder »Benor«-produkter, der var godkendt

af IBN, og lignende produkter, der ikke opfyldte IBN-standarderne, dels forbedrede asfaltpapper med armeringsmateriale af plastik, sædvanligvis polyesterarmering, der betegnes »nye produkter«, samt andre produkter som f. eks. fugemasse og flydende asfalt, der i vid udstrækning anvendes sammen med asfaltpap, og som betegnes »tilknyttede produkter«.

7 Kommissionen var af den opfattelse, at overenskomsten og de nævnte aftaler samt foranstaltningerne til gennemførelse heraf udgjorde overtrædelser af Traktatens artikel 85, stk. 1, og pålagde derfor Belasco og dette selskabs medlemmer bøder.

8 Sagsøgerne har støttet deres påstande på en række anbringender, først og fremmest om, at betingelserne for at anvende artikel 85, stk. 1, i Traktaten, ikke er opfyldt, og om tilsidesættelse af Rådets forordning nr. 17/62 af 6. februar 1962 (EFT 1959-1962, s. 81), tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet, tilsidesættelse af væsentlige formforskrifter, idet beslutningens begrundelse er fejlagtig, selvmodsigende og utilstrækkelig, og om urimeligt høje bøder.

9 Vedrørende sagens faktiske omstændigheder, retsforhandlingernes forløb samt parternes anbringender og argumenter henvises i øvrigt til retsmøderapporten. Disse omstændigheder omtales derfor kun i det følgende, såfremt det på de enkelte punkter er nødvendigt for forståelsen af Domstolens argumentation.

I — Overtrædelse af Traktatens artikel 85, stk. 1

A —*Påvirkningen af konkurrencevilkårene inden for fællesmarkedet*

1. *Vedtagelse af en fælles tarif for Belasco-produkterne og af fælles priser for tilknyttede produkter og nye produkter*

10 Sagsøgerne har gjort gældende, at formålet med at vedtage en fælles tarif for Belasco-produkterne ikke var at fordreje konkurrencen, men udelukkende var i over-

ensstemmelse med administrationens egne anbefalinger om at indgive kollektive ansøgninger om prisforhøjelser og derved opnå de nødvendige tilladelser hurtigere, end hvis ansøgningerne blev indgivet individuelt. De har gjort gældende, at vedtagelsen af den fælles tarif i alt fald ikke bevirkede en fordrejning af konkurrencen, idet på den ene side de på markedet gældende priser i realiteten svingede fra virksomhed til virksomhed, og på den anden side de omhandlede tariffer blev meddelt til de virksomheder, der ikke var medlemmer af Belasco, og som således fik mulighed for at indrette deres priser på en sådan måde, at de kunne forbedre deres stilling på markedet i forhold til den stilling, medlemmerne af Belasco havde.

11 Sagsøgerne har vedrørende fastsættelsen i fællesskab af priser for tilknyttede produkter anført, at Kommissionen i beslutningen har anerkendt, at disse priser ikke blev overholdt i praksis. De har herved fremhævet, at der ikke på noget tidspunkt har foreligget en fælles tarif for de tilknyttede produkter, selv om generalforsamlingen ti gange beskæftigede sig med spørgsmålet herom. De har med hensyn til de nye produkter gjort gældende, at Kommissionen i beslutningen også har erkendt, at det ikke var godtgjort, at der blev anvendt fælles priser.

12 Det skal på baggrund af sagens akter først fastslås, at sagsøgerne ikke blot har indgivet kollektive ansøgninger om prisforhøjelser, men også har samordnet fordelingen af de godkendte prisforhøjelser på de forskellige produkter og aftalt, hvornår det ville være mest hensigtsmæssigt at iværksætte prisforhøjelserne. I tilslutning til den fælles tarif er der truffet aftaler om, hvilke rabatsatser der skulle anvendes på markedet. Herefter må det anerkendes, at formålet med at vedtage en fælles tarif var at begrænse konkurrencen på priserne.

13 Det må endvidere bemærkes, at de meddelelser, der blev givet virksomheder, der ikke var medlemmer af Belasco, om påtænkte ansøgninger om prisforhøjelser til administrationen samt om udkastene til de tariffer, hvorved de godkendte forhøjelser blev iværksat, havde til formål at tilskynde disse virksomheder til at bringe deres priser på linje med medlemmernes priser for at forstærke kartellets virkninger uden for medlemskredsen. Det står faktisk fast, at meddelelsen af de omhandlede udkast var et led i den samordning, der gennemførtes sammen med virksomheder, der ikke var medlemmer af Belasco, med det formål at få dem til at deltage i den pris- og rabatpraksis og de andre foranstaltninger, Belascos medlemmer havde truffet, og til at følge en fælles adfærd på markedet.

14 Det må endvidere vedrørende vedtagelsen af fælles priser for nye produkter bemærkes, at disse priser blev fastsat gentagne gange af generalforsamlingen, selv om den for disse produkter anvendte ordning, som erkendt af Kommissionen (i den anfægtede beslutnings nr. 107), var mindre restriktiv end den ordning, der var indført for de andre produkter.

15 Endelig må det vedrørende vedtagelsen af fælles priser for tilknyttede produkter bemærkes, at selv om disse priser ikke blev overholdt i praksis, var formålet med de beslutninger, hvorved generalforsamlingen fastsatte disse priser, at begrænse konkurrencen.

16 Det må følgelig fastslås, at argumentationen vedrørende den vedtagne fælles tarifs formål og vedrørende ikke-anvendelsen af fælles priser for tilknyttede produkter og nye produkter ikke kan anerkendes.

2. *Forbuddet mod at give gaver og sælge med tab*

17 Sagsøgerne har anført, at forbuddet mod at give gaver og at sælge med tab kun var udtryk for en gennemførelse af belgiske bestemmelser om god markedsføringsskik.

18 Dette argument kan ikke lægges til grund. Det må nemlig fremhæves, at belgisk lov af 14. juli 1971 om markedsføring (*Moniteur belge* af 30.7.1971, s. 9087), som sagsøgerne har henvist til, kun omfatter salg til den endelige forbruger og således ikke forretningsforhold mellem erhvervsdrivende indbyrdes som i den foreliggende sag. Formålet med forbuddet mod at give gaver og levere med tab kan her kun have været at undgå, at den vedtagne prisordning blev omgået, og at de berørte virksomheder således konkurrerede indbyrdes.

3. *Iværksættelsen af kvoter*

19 Sagsøgerne har gjort gældende, at selv om der i overenskomsten var fastsat fordelingskvoter, som var undergivet kontrol, og i tilknytning hertil en bods- og udligningsordning for tilfælde af misligholdelse, var bestemmelserne herom aldrig blevet bragt i anvendelse.

20 I den forbindelse bemærkes blot, at det faktisk blev kontrolleret, at kvoterne blev overholdt, hvilket fremgår af, at virksomheder, der havde overskredet kvoterne, gik ind på at betale lejlighedsvis meget store beløb i bod til de virksomheder, der ikke var nået op på deres kvote. Sagsøgernes argumentation på dette punkt modsiges således af de faktiske forhold.

4. *Rabatterne*

21 Sagsøgerne har anført, at der ikke på noget tidspunkt har foreligget en aftale om rabatternes størrelse. Tværtimod bestemte hvert medlem af Belasco størrelsen af sine rabatter, der afhang af kundens betydning og den leverede mængde, hvilket fremgår af undersøgelsen af de regninger, Kommissionen har fået forelagt som eksempler.

22 Det bemærkes i den forbindelse, for det første, at den aftale der blev indgået den 30. oktober 1978 som godtgjort af Kommissionen indeholdt en ordning om rabatter, der faktisk blev anvendt frem til juli/august 1980. Denne ordning blev vel ikke altid fulgt, men i tilfælde af overtrædelser, fik generalforsamlingen forelagt klager fra medlemmer, der gjorde gældende, at deres interesser var krænket.

23 Det bemærkes dernæst, at sagsøgernes argumentation om, at det af undersøgelsen af de regninger, Kommissionen har fået forelagt, fremgår, at rabatordningen i almindelighed ikke blev overholdt, ikke kan lægges til grund. Kommissionen har nemlig med rette gjort gældende, at disse regninger alene beviser, at kun tre af Belascos medlemmers kunder i 1978 — aftalens løbetid opnåede rabatter.

5. *Princippet om opdeling af kundekredsen*

24 Sagsøgerne har gjort gældende, at princippet om, at hver enkelt virksomhed udelukkende skulle betjene sin egen kundekreds, dvs. princippet om opdeling af kundekredsen, aldrig blev overholdt. Fortegnelsen over erhvervede og tabte kunder i referenceperioden godtgør klart, at det forholdt sig således.

25 Det bemærkes i den forbindelse, at flere medlemmer på generalforsamlingerne fremsatte anmodning om, at der ikke blev givet fordelagtigere tilbud til visse kunder. Visse medlemmer beklagede sig desuden over, at de havde mistet kunder til andre medlemmer. Generalforsamlingen undersøgte disse klager, der i visse tilfælde gav anledning til undersøgelser af, om der var grundlag for at klage. Desuden opfordrede generalforsamlingen i januar 1978, hvor en virksomhed, der ikke var medlem af Belasco, International Roofing Company SA, havde indledt en priskrig, medlemmerne til at holde sig til deres egne kunder. Endelig blev princippet om opdeling af kundekredsen i 1981 understreget af generalforsamlingens formand.

26 Af det anførte følger, at sagsøgerne fulgte princippet om opdeling af kundekredsen, selv om det som erkendt af Kommissionen [i beslutningens nr. 74 vi)] kun skete i begrænset omfang. Sagsøgernes argumentation på dette punkt skal følgelig forkastes.

6. *Samordnet praksis over for konkurrerende virksomheder*

27 Sagsøgerne har gjort gældende, at den samordnede aktion, hvorved det skulle forhindres, at konkurrerende virksomheder, og navnlig en udenlandsk virksomhed, overtog Pol Madou-fabrikkerne (herefter benævnt »UPM«), der tidligere havde været medlem af Belasco, ikke blev gennemført. UPM's konkurs var en følge af dårlig drift, ikke af en samordnet praksis fra Belascos medlemmers side.

28 Det bemærkes i den forbindelse, at sagsøgerne som påvist af Kommissionen forsøgte at lægge hindringer i vejen for en eller flere udenlandske virksomheders muligheder for at overtage UPM under konkurs i det omfang, disse udenlandske virksomheder ikke deltog i kartellet. Det skal fastslås, at denne samordnede aktion som én af flere aktioner, der blev gennemført over for andre producenter og importører, havde til formål at begrænse konkurrencen eller styrke sagsøgernes stil-

ling på markedet. Den argumentation, sagsøgerne i den forbindelse har fremført, savner altså grundlag og må forkastes. Endvidere skal det fremhæves, at den samordnede aktion mod IKO, en producent, der ikke var medlem af Belasco, som sagsøgerne har erkendt det i retsmødet, gik ud på at tilskynde denne virksomhed til at opgive en lavprispolitik og gav positive resultater.

7. Vedtagelse af standardiserings- og rationaliseringsforanstaltninger

29 Sagsøgerne har gjort gældende, at anvendelsen af et fælles program for Belascoprodukter, vedtagelserne om samordning af karakteristika for nye produkter, anvendelsen af betegnelsen Belasco og den kollektive reklamekampagne for denne betegnelse ikke var i stand til at ændre konkurrencevilkårene; der var derimod tale om foranstaltninger, der skulle forbedre produktkvaliteten, rationalisere produktion og forhandling og standardisere det produktudvalg, der blev tilbudt arkitekterne.

30 Det skal i den forbindelse bemærkes, at disse foranstaltninger var led i overenskomsten fra 1978, hvis restriktive formål de bidrog til at skærpe. Standardiseringsforanstaltningernes formål var nemlig at forhindre medlemmerne i at differentiere deres produkter og at undgå, at de konkurrerede indbyrdes. Desuden begrænsede de fælles reklametiltag, f. eks. anvendelsen af mærket Belasco, konkurrencen, for så vidt som de ensrettede imaget for produkter i en sektor, hvor individuelle reklameforanstaltninger kan være et led i en differentiering og dermed i konkurrencen. Sagsøgernes argumentation på dette punkt kan derfor ikke lægges til grund.

31 Af det anførte fremgår i det hele, at sagsøgernes anbringende om, at konkurrencevilkårene ikke blev forringet, skal forkastes.

B — *Påvirkning af samhandelen mellem medlemsstater*

32 Sagsøgerne har gjort gældende, at det omtvistede kartel kun binder belgiske virksomheder, kun vedrører produkter, der fremstilles af disse belgiske virksomheder og kun omfatter det belgiske marked. De har tilføjet, at gennemførelsen af fælles aktioner mod udenlandske producenter ikke er godtgjort, og at Kommissionen har erkendt, at der ikke foreligger oplysninger om de følger, som foreslåede eller ved-

tagne aktioner har haft. Sagsøgerne har på grundlag heraf gjort gældende, at kartellet ikke har påvirket samhandelen mellem medlemsstaterne.

33 Indledningsvis bemærkes, at ifølge Domstolens faste praksis er den omstændighed, at et kartel kun angår afsætning af varer i en enkelt medlemsstat, ikke tilstrækkelig til at udelukke, at samhandelen mellem medlemsstater kan være påvirket.

34 Det bemærkes dernæst, at deltagerne i et nationalt priskartel på et marked, der står åbent for indførte produkter, kun kan bevare deres markedsandel ved at beskytte sig mod udenlandsk konkurrence.

35 I den forbindelse bemærkes, at den i denne sag omhandlede overenskomst indeholdt bestemmelser om nødvendige foranstaltninger til at beskytte og forsvare sammenslutningens interesser bl. a. mod hårdere konkurrence fra udenlandske virksomheder. Medlemmerne havde desuden for at hindre udenforstående virksomheder og navnlig udenlandske virksomheder i at forbedre deres konkurrenceevne forpligtet sig til ikke at overdrage produktionsmateriel til andre, til ikke at producere for andres regning og til at overtage produktionsmateriel fra et medlem i tilfælde af dette medlems konkurs.

36 Generalforsamlingen vedtog således i februar 1984, at der af medlemmerne skulle ydes samordnede ekstra rabatter til en asfaltpapimportørs (Canam Sales) kunder, og i juli 1980 insisterede medlemmerne over for de regionale myndigheder på, at den konkursramte virksomhed UPM, der havde været medlem af kartellet, ikke måtte overtages af en udenlandsk virksomhed. De gav selv ved samme lejlighed udtryk for interesse for at overtage den pågældende virksomhed.

37 Størrelsen af Belascos medlemmers markedsandel gjorde det muligt ikke blot at anvende de vedtagne foranstaltninger, men også at sætte dem effektivt igennem. For sagsøgerne havde 57-60% af markedet for asfaltpap, mens konkurrenterne og importørerne delte resten af markedet (ca. 20%). Kommissionen har med rette fundet, at dette marked ikke omfattede syntetiske produkter, der er meget dyrere

end asfaltpapper, og til hvis lægning et højt kvalificeret personale er påkrævet. Syntetiske produkter tjener særlige formål og er derfor ikke substituerbare med produkter, der er omfattet af de i sagen anfægtede aftaler og foranstaltninger.

38 Herefter, og uanset at det omtvistede kartel kun har vedrørt markedsføring af produkter i én medlemsstat, findes kartellet at have kunnet påvirke samhandelen inden for Fællesskabet.

II — Overtrædelse af artikel 15 i forordning nr. 17

39 Sagsøgerne har gjort gældende, at der med den anfægtede beslutning er sket en overtrædelse af artikel 15 i forordning nr. 17. De har til støtte herfor anført, at overtrædelserne ikke er begået forsætligt, og at der intet er godtgjort om deres virkninger på markedet.

1. *Manglende forsæt*

40 Sagsøgerne har anført, at de — som Kommissionen selv har anerkendt — ikke var klar over, at deres aftale var forbudt i medfør af Traktatens artikel 85, stk. 1. Derfor fornyede de ganske uden betænkeligheder aftalen fra 1966. Uagtsomhed alene kan ikke danne grundlag for at pålægge sagsøgerne bøder, eftersom virksomheder, der ikke er medlemmer af Belasco, ikke er blevet pålagt sanktioner, selv om der som fastslået af Kommissionen er udvist uagtsomhed af disse virksomheder.

41 Der skal i den forbindelse henvises til Domstolens praksis (se bl. a. dom af 1. februar 1978, Miller, 19/77, Sml. s. 131), hvorefter det med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt en overtrædelse kan antages at være begået forsætligt, er uden betydning, om en virksomhed vidste, at den overtrådte forbuddet i artikel 85, såfremt den ikke kunne være uvidende om, at formålet med den pågældende adfærd var at begrænse konkurrencen.

42 Således forholder det sig i det foreliggende tilfælde, hvilket fremgår af beskaffenheden af bestemmelserne i den overenskomst og de aftaler, der er omfattet af beslutningen, samt af de foranstaltninger, der er blevet truffet med henblik på deres gennemførelse.

2. *Overtrædelsernes virkninger på markedet*

43 Sagsøgerne har gjort gældende, at Kommissionen ikke har angivet, hvorledes den har lagt vægt på virkningerne af overtrædelserne på markedet ved fastsættelsen af bøderne. I besvarelserne af meddelelsen af klagepunkter blev det bestridt, at der var tale om sådanne virkninger, og oplysninger herom i beslutningen var derfor påkrævet. At de ikke er fremlagt betyder, at der foreligger en overtrædelse af artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17.

44 I den forbindelse bemærkes blot, at Kommissionen faktisk i nr. 76-82 i den anfægtede beslutning har anført, hvilke konkurrencebegrænsninger, der i hvert enkelt tilfælde fulgte af sagsøgernes samordnede praksis og virkningerne heraf på markedet.

45 Af det anførte følger, at sagsøgernes anbringende om, at der foreligger en overtrædelse af artikel 15 i forordning nr. 17, er grundløs og skal forkastes.

III — Tilsidesættelse af princippet om ligebehandling

46 Sagsøgerne har anført, at Kommissionen har overtrådt lighedsprincippet ved at behandle dem anderledes end ikke-medlemmer.

47 Hertil bemærkes blot, at situationen for de virksomheder, der er medlemmer af Belasco, og dem der ikke er det, ikke kan sammenlignes. Ikke-medlemmerne havde ikke tilsluttet sig den kritiserede overenskomst, og de eneste overtrædelser, der var fastslået i deres tilfælde, vedrørte kun aftalerne om rabatter, der var afsluttet i oktober 1978 og i øvrigt ikke vedrørte nye produkter.

48 På baggrund af det anførte kan anbringendet om tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet ikke lægges til grund.

IV — Fejlagtig, selvmodsigende og utilstrækkelig begrundelse

1. *Begrundelsens fejlagtige og selvmodsigende karakter*

49 Sagsøgerne har gjort gældende, at Kommissionen har modsagt sig selv ved at kritisere dem for at have foretaget en fælles fastlæggelse af deres produkters væsentligste karakteristika, når det samtidig i øvrigt i beslutningen hedder, at dette klagepunkt ikke vedrørte Belascos medlemmers deltagelse i udarbejdelsen af IBN-standarderne, som forudsætter markedsføring af standardiserede produkter over en tiårsperiode. Det må i den forbindelse som anført ovenfor fastslås, at de foranstaltninger, der blev truffet med henblik på at opnå ensartede produkter, var en del af overenskomsten fra 1978 og bidrog til at forstærke dennes restriktive formål. Hensigten med dem var ikke at muliggøre udarbejdelsen af IBN-standarder.

50 Ifølge sagsøgerne har Kommissionen også gjort sig skyldig i en selvmodsigelse ved at hævde, at der skal lægges vægt på virkningerne af et kartel, når der er tale om at vurdere overtrædelser, og dog ikke på noget tidspunkt har lagt vægt på kartellets virkninger på det relevante marked. I den forbindelse må det som anført ovenfor konstateres, at Kommissionen faktisk har undersøgt kartellets virkninger på markedet.

51 Den anfægtede beslutning indeholder ifølge sagsøgerne endnu en selvmodsigelse, for så vidt som det deri erklæres, dels at karteldeltagernes leverancer udgjorde 57-60% af forbruget af de pågældende produkter (nr. 88), dels at disse leverancer dækkede i hvert fald over 70% af nævnte forbrug (nr. 91). Dette argument kan ikke lægges til grund. For som anført af Kommissionen vedrører den i nr. 88 angivne andel alene deltagernes leverancer, mens den i nr. 91 nævnte vedrører den markedsandel, medlemmer og ikke-medlemmer tilsammen havde.

52 Sagsøgerne har desuden anført, at beslutningen er selvmodsigende, idet det i nr. 88 anføres, at de kollektive aktioner mod konkurrenterne ingenlunde var teoretiske, hvorimod det af nr. 61 følger, at Kommissionen ikke har fået oplysninger om det udfald, to forslag, som et medlem af Belasco havde stillet, fik. Dette argument kan ikke lægges til grund. For sagsøgerne har i retsmødet erkendt, at aktionen mod IKO havde haft virkninger, og selv om Kommissionen ikke nøjagtigt har kunne angive virkningerne af de andre samordnede aktioner, er det på baggrund af disses beskaffenhed og de midler, kartellets medlemmer råder over i kraft af deres markedsandel, muligt at fastslå, at der ikke var tale om rent teoretiske aktioner.

53 Sagsøgerne har endelig gjort gældende, at Kommissionen har modsagt sig selv, idet den har lastet sagsøgerne for at have dannet et kartel også for så vidt angår de nye produkter, men samtidig har holdt Derbit, der producerer asfaltpapper og ikke er medlem af Belasco, uden for kredsen af beslutningens adressater med den begrundelse, at sidstnævnte virksomhed kun producerede nye produkter, en begrundelse, der imidlertid netop indeholder en anerkendelse af, at kartellet ikke omfattede disse produkter. Heller ikke dette argument kan lægges til grund. Derbit blev faktisk ikke holdt uden for kredsen af beslutningens adressater, fordi denne virksomhed kun producerede nye produkter, men fordi den ikke var en af de udenforstående virksomheder, der havde truffet aftaler med medlemmerne af Belasco.

2. *Utilstrækkelig begrundelse*

54 Sagsøgerne har gjort gældende, at Kommissionen ikke i tilstrækkelig grad har begrundet klagepunkterne vedrørende kvoterne og rabatterne, ikke har undersøgt de rapporter, der blev udfærdiget af en virksomhedsrevisor, og hvoraf det fremgår, at ingen af de forpligtelser, deltagerne i overenskomsten gik ind på, blev overholdt, og at Kommissionen desuden ikke har imødegået den argumentation, de har fremført verørende kartellets virkninger på markedet.

55 I den forbindelse bemærkes først, at Kommissionen som anført ovenfor faktisk har undersøgt overenskomstens virkninger på markedet og Belascos medlemmers gennemførelse af overenskomsten, for så vidt angår overholdelsen af kvoter og rabatter. Der skal dernæst vedrørende argumentet om, at sagsøgernes argumentation ikke er blevet imødegået, henvises til Domstolens praksis (bl. a. dom af 17. november 1987, British-American Tobacco Company, forenede sager 142 og 156/84, Sml. 1987, s. 4469), hvori det fastslås, at selv om det i medfør af Traktatens artikel 190 påhviler Kommissionen at angive de faktiske omstændigheder, som ligger til grund for dens beslutning, og de retlige betragtninger, som har foranlediget den til at træffe denne, kræver bestemmelsen ikke, at Kommissionen behandler alle de faktiske og retlige spørgsmål, som er blevet behandlet under den administrative procedure.

56 På baggrund af det anførte må det fastslås, at Kommissionen har angivet de faktiske omstændigheder og retlige betragtninger, som den har lagt til grund for konstateringen af, at konkurrencereglerne er blevet overtrådt, og på grundlag af hvilke sagsøgerne pålægges bøder. Det kan således ikke lægges til grund, at den anfægtede beslutnings begrundelse er utilstrækkelig.

57 Anbringendet om begrundelsens fejlagtige, selvmodsigende og utilstrækkelige karakter skal herefter forkastes.

V — Bødernes størrelser

58 Det skal først nævnes, at visse af de argumenter, sagsøgerne har fremført til støtte for deres påstand om nedsættelse af bøderne, er de samme, som dem de har gjort gældende til støtte for anbringendet om, at den anfægtede beslutning udgjorde en overtrædelse af artikel 15 i forordning nr. 17, og at disse argumenter for så vidt allerede er blevet forkastet.

59 Sagsøgerne har herudover gjort gældende, at de nye produkter ikke var omfattet af overenskomsten, og at Belascos medlemmer over for dem anvendte deres egen handelspolitik.

60 Først bemærkes, at overenskomsten efter sin ordlyd vedrørte »filt og andre armeringsmaterialer af alle slags [der for tiden er i handelen] overtrukket med tjære eller asfalt, samt 'materialer af samme type, som i fremtiden vil blive fremstillet til dækning af samme behov'» [punkt 1, litra b)] i kapitlet »overenskomstens formål«, og dermed altså også de nye produkter.

61 Det fremgår af sagen, at visse foranstaltninger til gennemførelse af overenskomsten gjaldt de nye produkter. Disse blev medtaget ved beregningen af kvoterne, var genstand for prisaftaler og omfattet af de for rabatterne fastsatte maksimalsatser. Desuden blev der vedtaget bestemmelser med henblik på at gøre disse produkter ensartede.

62 Det må herefter anerkendes, at overenskomsten omfattede de nye produkter, selv om den ifølge nr. 4, litra c) og nr. 74, xi) kun gradvis blev anvendt på dem.

63 Sagsøgerne har i øvrigt gjort gældende, at kartellet kun bestod fra den 1. januar 1978 til den 31. december 1983 og har fremhævet, at selv om medlemmerne efter

det tidspunkt havde forbindelse med hinanden, var virkningerne heraf endnu mere ubetydelige end de virkninger, deres forbindelser havde i det tidsrum, hvor overenskomsten var gældende.

64 Denne argumentation kan ikke lægges til grund. Det må nemlig fremhæves, at det i overenskomsten udtrykkeligt er bestemt, at den forlænges stiltiende for fem år, medmindre den opsiges til den 31. december 1983. Sagsøgerne har imidlertid ikke blot ikke opsagt overenskomsten; de har truffet foranstaltninger til gennemførelsen af den helt frem til den 9. april 1984 (fastsættelse af kvotaer med virkning fra den 1. januar 1984, gennemførelse af regnskabsekspertens besøg hos medlemmerne), og de drøftede de ændringer af overenskomsten, der skulle ske efter dette tidspunkt.

65 De pålagte bøders beløb er som følger: 420 000 ECU for ATAB; 150 000 ECU for Asphaltco; 200 000 ECU for Lummerzheim; 30 000 ECU for LAF; 75 000 ECU for KAB; 75 000 ECU for De Boer; 50 000 ECU for Huyghe og 15 000 for Belasco. Disse bøder udgør mellem 0,75 og 2,5% af de berørte virksomheders samlede omsætning i 1983; de ligger altså på et kendeligt lavere niveau end de 10%, der er fastlagt i artikel 15, stk. 1, i forordning nr. 17.

66 Det må fastslås, at Kommissionen ved fastsættelsen af disse bøder har taget hensyn dels til hver enkelt af de pågældende virksomheders samlede omsætning og den del af denne, der vedrører leverancer af asfaltpap i Belgien og for Belascos vedkommende de årlige udgifter. Dels er Kommissionen nået til det resultat, at det var restriktioner vedrørende priserne og opdelingen af markedet samt de kollektive foranstaltninger mod konkurrenterne, der var de af kartellets forhold, der udgjorde de groveste indgreb i den fri konkurrence.

67 Kommissionen har desuden lagt vægt på den mindre strenge ordning, Belascos medlemmer anvendte for de nye produkter samt på overenskomstens løbetid og det forhold, at princippet om opdeling af kundekredsen faktisk kun var blevet fulgt i begrænset omfang.

68 Gennemgangen af parternes argumentation og Kommissionens forklaring har intet frembragt, der kan begrunde en nedsættelse af bøderne. Sagsøgernes påstand herom kan derfor ikke tages til følge.

69 Af det anførte følger, at Kommissionen i det hele skal frifindes.

Sagens omkostninger

70 I henhold til procesreglementets artikel 69, stk. 2, dømmes den tabende part til at betale sagens omkostninger. Sagsøgerne har tabt sagen og pålægges derfor solidarisk at betale sagens omkostninger, herunder de omkostninger, der er afholdt af intervenienten.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

DOMSTOLEN (Femte Afdeling)

1) Sagsøgte frifindes.

2) Sagsøgerne betaler sagens omkostninger in solidum, herunder de omkostninger, der er afholdt af intervenienten.

Joliet Slynn

Moitinho de Almeida Rodríguez Iglesias Zuleeg

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 11. juli 1989.

J.-G. Giraud
justitssekretær

R. Joliet
formand for Femte Afdeling